

Вільхова О. Г. Залучення "важких" дітей до гурткової хореографічної роботи в радянській Україні (1945 - 1991 рр) / Оксана Григорівна Вільхова // Педагогіка та психологія : зб. наукових праць / за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, проф. С. Т. Золотухіної – Харків: Вд-во ТОВ "Щедра садиба плюс", 2015. – Вип. 48. – С. 174-183.

УДК 159.922.76-056.49:793.3"1921/1991"94(477)

Вільхова Оксана Григорівна

Залучення "важких" дітей до гурткової хореографічної роботи в Радянській Україні (1945 — 1991 рр).

©Вільхова О.Г., 2014 р.

<http://orcid.org/0000-0002-9152-2511>

У статті розкриваються особливості виховання "важких" дітей та визначаються шляхи залучення їх до гурткової хореографічної діяльності в Радянській Україні. Дослідниця аналізує стан вивченості гурткової хореографічної діяльності в освітніх закладах УРСР після війни. Авторка розкриває зміст і особливості поширення хореографічної освіти в УРСР зазначеного періоду. Визначається співвідношення між освітнім хореографічним процесом у навчальних закладах і діяльністю осередків "народної хореографії".

Також аналізуються умови покращення змісту роботи позашкільних хореографічних установ в УРСР та охоплення гуртковою роботою значної кількості "важких" учнів. У статті охарактеризовано основні прояви поведінки "важких" дітей та розкрито особливості загострення цієї проблеми. Дослідниця розглядає механізм процесів організації позаурочної хореографічної роботи, а також розкриває особливості вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду шкіл у контексті популяризації танцювального мистецтва.

Ключові слова: "важка" дитина, хореографічна освіта, танцювальний гурток, народний танець, Радянська Україна, танцювальне мистецтво, хореографічна робота.

Вильхова О.Г. Привлечение "трудных" детей к хореографической работе в кружках в Советской Украине (1945 — 1991 гг). В статье раскрываются особенности воспитания "трудных" детей и определяются пути их привлечения к деятельности хореографических кружков в Советской Украине. Исследователь анализирует состояние изученности кружковой хореографической деятельности в образовательных учреждениях УССР после войны. Автор раскрывает содержание и особенности распространения хореографического образования в УССР отмеченного периода. Определяется соотношение между образовательным хореографическим процессом в учебных заведениях и деятельностью центров "народной хореографии".

Так же аналізуються умови удешевлення змісту роботи позашкільних хореографічних установ в УРСР та охоплення гуртковою роботою значного

количества "трудных" учеников. В статье характеризуются основные проявления поведения "трудных" детей и раскрываются особенности заостренности этой проблемы. Исследователь рассматривает механизм процессов организации внеурочной хореографической работы, а так же раскрывает особенности изучения, обобщения и распространения передового опыта школ в контексте популяризации танцевального искусства.

Ключевые слова: "трудный" ребенок, хореографическое образование, танцевальный кружок, народный танец, Советская Украина, танцевальное искусство, хореографическая работа.

Vilkhova O.G. Bringing in of "difficult" children to choreographic work in mugs in Soviet Ukraine (1945 — 1991).

In the article the features of education of "difficult" children open up and the ways of their bringing in are determined to activity of choreographic groups in Soviet Ukraine. A researcher analyses the state of studied of choreographic activity in educational establishments of USSR after war. An author exposes maintenance and features of distribution of choreographic education in USSR of the marked period. A between's is determined by an educational choreographic process in educational establishments and activity of centers "To the folk choreography".

The terms of improvement of maintenance of working as of out-of-school choreographic establishments USSR and scope dancing work of far of "difficult" students are similarly analyzed. In the article the basic displays of behavior of "difficult" children analyzed and the features of acuteness of this problem open up. A researcher examines the mechanism of processes of organization of extracurricular choreographic work, and similarly exposes the features of study, generalizations and distributions of advanced experience of schools in the context of popularization of orthotics.

Keywords: "difficult" child, choreographic education, dancing group. folk dance, Soviet Ukraine, orthotics, choreographic work.

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями. Кожна сім'я — це маленька частинка єдиного організму держави. Від того, як складаються відносини між членами родини, у значній мірі залежить гармонійне функціонування всього нашого суспільного буття. Не секрет, що виховання підростаючого покоління є важкою, наполегливою, іноді невдячною працею. Батьки, вчителі, педагогічна громадськість у цьому процесі не позбавлені злетів і падінь. Нерідко ми чуємо щодо дітей термін "важкі". Що вкладаємо ми в це визначення? Для міліціонера — це хуліган, для вчителя — "неформальний лідер", який негативним чином впливає на однокласників, для вихователя дитячого садка — галаслива, рухлива некерована дитина. Сучасна педагогіка вислови "важкі діти", "важка дитина" намагається використовувати якомога рідше, замінюючи їх виразами "діти групи ризику", "педагогічно запущені діти", "соціально занедбані діти" або "діти нестандартної поведінки" [2]

Якщо брати до уваги той факт, що кожна людина на певному етапі свого розвитку змушена долати внутрішні вікові кризи, то всіх дітей можна називати важкими у якийсь момент. Тому цей термін застосовують лише до тих дітей, проблеми яких ніколи не зникають і не залежать від віку.

Варто охарактеризувати основні прояви поведінки "важких" дітей: Вони постійно претендують на прояв "особливої уваги до себе" і чинять на дорослих своєрідний психологічний тиск, нав'язуючи їм певний спосіб спілкування і взаємодії. "Важкі діти" завжди є для дорослих певною загадкою: то недоречно розсміються, то несподівано заплачуть і впадуть в істерику. Вони іноді грубіянять раптом нагрубив у відповідь на турботу і доброту, іноді стають апатичними і без почуттів, шокують оточуючих зухвалим зовнішнім виглядом. Ці діти постійно прагнуть звернути на себе увагу, а потім, отримавши своє, доводять дорослих до роздратування чи відрази до себе. Дивності в поведінці "важких дітей" викликають у педагогів, вихователів та батьків страх, що вони можуть з ними не впоратися, будуть виглядати смішними і безпорадними у своїх виховних зусиллях.

"Немає нічого гіршого, коли дитячі проступки не виправляються і перетворюються на звичку, — навчає святий Іоанн Златоуст, — ці заборонені звички, зазвичай, настільки псують дитину, що у подальшому досить важко виправити їх..." [7, с. 5]. Тому завданням педагогічної громадськості є залучення дітей, особливо "важких", до певних видів позаурочної та позашкільної діяльності з метою переключення їхньої уваги на інші корисні справи і відволікання від "вулиці". Могутнім засобом у цьому процесі виступає танцювальне мистецтво. Виховання дітей засобами хореографії здійснюється в закладах шкільної та позашкільної освіти.

Ця проблема, що є актуальною сьогодні, досить важливою вона була і за радянських часів. Одним із способів вирішення цього питання в Радянській Україні було залучення дітей до гурткової хореографічної роботи.

Аналіз останніх публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Аналізуючи основні джерела та літературу, варто зазначити, що вивченням проблем "важких" дітей займалися багато науковців, педагогів, психологів. Серед них — Л. Виготський, В. Гарбузов, Є. Кравцова, В. Мухіна, В. Кащенко, І. Подласий, В. Степанов. У своїх роботах згадані дослідники характеризують "важких" дітей, визначають причини поведінки та аналізують наслідки їхньої діяльності, роблять рекомендації педагогам, щодо виховання таких дітей.

У Радянській Україні проблемами розвитку хореографічного мистецтва займалися В. Верховинець, К. Василенко, А. Гуменюк, Ю. Станішевський. Достатньо ґрунтовно питання методики хореографічної роботи у позашкільних освітніх закладах розроблені у Г. Березової, Л. Бондаренко, А. Тараканової.

Метою нашої статті є аналіз особливостей виховання "важких" дітей та визначення шляхів залучення їх до гурткової хореографічної діяльності у Радянській Україні (1945 — 1991 рр).

Виклад основного матеріалу дослідження. Заслужена артистка УРСР, талановитий педагог Г.Березова зазначала, що " самодіяльне хореографічне мистецтво користується великою любов'ю у нашої радянської молоді. У ньому вона знаходить можливість виявити і розвинути свою обдарованість, бачить шлях приєднання до професійного мистецтва. Понад 16 тис. дітей міст і сіл Радянської України систематично беруть участь у майже 1,5 тис. танцювальних гуртках та ансамблях. Лише під час проведення олімпіад 1947 року кількість хореографічних колективів значно виросла. " [1, с. 31]

Після Великої Вітчизняної війни країна поступово піднімалася з руїн, відбувалося відновлення всіх сфер суспільного життя — економічної, політичної, освітньої, культурно-мистецької. Велика увага громадськості приділялася розвитку ідеологічного навчально-виховного процесу в школі, а також формуванню культурної особистості. У даний період відбувається загострення проблеми "важких" дітей. Це певна категорія дітей, яка потребує особливої уваги з боку педагогічної громадськості. Незважаючи на те, що проводилася робота з попередження дитячої безпритульності і правопорушень, кількість учнів, затриманих працівниками міліції залишалася значною [6, арк. 107].

У повоєнний період важливо підкреслити, що процес вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду шкіл з питань позакласної роботи (особливо, влітку, коли діти знаходилися на канікулах), був організований недостатньо. Важливим осередком, де відбувалося залучення учнів, зокрема "важких", до певних видів діяльності, у тому числі і хореографічних, були палаци піонерів. На жаль, працівники цих позашкільних установ (наприклад, у м. Рівне) не проводили методичної роботи серед педагогів, не узагальнювали досвіду кращих шкіл, не створювали методичних кабінетів. Під час канікул припинялася робота гуртків (і навіть не планувалася). Плани роботи на літній період у школах були складені примітивно, формально, без урахування вікових особливостей дітей, без координації спільних зусиль із сім'єю. [6, арк. 26].

Так, наприклад, у м. Керч до роботи в гуртках, у тому числі і хореографічних, досить мало залучалися учні початкових класів, особливо ті, що не встигали у навчанні. [6, арк. 107] Недостатньо вивчалися і використовувалися можливості залучення батьків до позакласної і позашкільної роботи з дітьми. Систематичну допомогу вчителям у проведенні позакласної роботи надавали лише окремі батьки. Велика відповідальність у процесі залучення дітей, зокрема "важких", до гурткової діяльності покладалася на організаторів позакласної та позашкільної роботи. Ці педагоги у більшості випадків задовольнялися лише проведенням окремих виховних заходів, не забезпечували єдиного цілісного виховного процесу, не аналізували педагогічну ефективність роботи з дітьми в позаурочний час. [6, арк. 108].

Заступник міністра освіти УРСР В. Шевченко зазначав, що потребує уваги питання забезпечення позашкільних установ танцювальними залами, значні труднощі виникають у доборі педагогів-професіоналів, у яких, передусім, відсутня вища освіта. Матеріальна база потребувала зміцнення, розширення мережі позашкільних дитячих установ, приміщенням потрібен був капітальний ремонт, а деякі з них знаходилися в аварійному стані. [5, арк. 7] Повільно змінювалися підходи до організації і здійснення позакласної і позашкільної роботи. Чимало старого, шаблонного залишалася у діяльності класних керівників. Часто поза їх увагою знаходилися педагогічно занедбані діти, сім'ї, у яких вони виховувалися, мікрорайони їх спілкування. Не рідко в школах не аналізувалися внески кожного класного керівника у навчально-виховний процес, не ставилися чіткі вимоги до поліпшення їх роботи. На жаль, не завжди педагоги шкіл підтримували тісні зв'язки із колегами, що працювали в будинках піонерів, клубах і кімнатах школяра тощо. Ці та інші позашкільні заклади нічим не приваблювали важковиховуваних дітей. [4, арк. 10]

Виправлення цих недоліків значною мірою повинно було сприяти поліпшенню змісту роботи позашкільних дитячих хореографічних установ,

розширенню їх впливу на школу, охопленню гуртковою роботою значної кількості учнів, зокрема "важких", покращенню стану виховання школярів у позаурочний час. Хореограф Г. Березова зазначала: "спільними силами працівників культосвітніх установ та митців професіоналів ми повинні в найкоротші строки піднести ідейно-мистецький рівень роботи нашого хореографічного мистецтва і домогтися, щоб воно цілком відповідало зрелищним запитам та потребам нашого народу". [1, с.31]

Однак з часом ситуація із залученням дітей, особливо "важких" до гурткової, хореографічної роботи, почала у певній мірі змінюватися. У школах було визначено місце і роль організаторів у роботі з учнями у позаурочний час. Позаурочна робота почала плануватися вдумливо і чітко. Вона, передусім, спрямовувалася на розвиток творчих здібностей, нахилів та інтересів учнів і, у зв'язку з цим, на поліпшення роботи гуртків, учнівських об'єднань за інтересами, на залучення кожної дитини до системи індивідуальних і колективних доручень. [6, арк. 105] Діяльність організаторів у роботі з учнями сприяла тому, що позакласна і позашкільна робота (хореографічна в тому числі) стала більш цілеспрямованою і систематичною, до її проведення більше залучалася громадськість. [6, арк. 106]

Варто зазначити, що поряд з дітьми, дорослі також відвідували самодіяльні танцювальні гуртки (що, безперечно, було прикладом для наслідування). Так, у таблиці 1 зафіксовано мережу дитячих танцювальних гуртків в Україні станом на 1970 рік. [9]

Таблиця 1.

Назва області	Танцювальних гуртків	Учасників
Вінницька	13	286
Волинська	4	70
Луганська	12	268
Дніпропетровська	8	150
Донецька	4	95
Житомирська	5	370
Запорізька	5	408
Івано-Франківська	12	255
Київська	30	754
Кримська	18	360
Львівська	6	100
Миколаївська	15	898
Одеська	6	110
Полтавська	16	263
Ровенська	18	669
Тернопільська	27	696
Херсонська	11	300
Хмельницька	2	120
Чернівецька	1	130
Чернігівська	11	636

У Закарпатській області позашкільними установами проводилася значна робота щодо залучення до гуртків, секцій і клубів дітей, які мали відхилення від

нормальної поведінки, та надання допомоги у створенні дитячих кімнат міліції на громадських засадах. В області їх працювало 343. [8, арк. 18] Робота позашкільних установ Київської області стала більш масовою і різноманітною. До мистецько-виховної роботи серед учнів почали активніше залучатися працівники культурно-освітніх установ, громадськість і батьки. З їхньою допомогою і безпосередньою участю використовувалися приміщення клубів, кінотеатрів, будинків культури. У системі позашкільної роботи варто відзначити огляди художньої самодіяльності, танцювальні конкурси, вечори відпочинку, а також спортивні змагання, туристські походи, урочисті лінійки, інтернаціональні свята. [8, арк. 19] До гурткової танцювальної роботи залучалися "важкі" діти. Варто зазначити, що така діяльність з боку педагогів у позаурочний час значно впливала на зменшення правопорушень серед школярів. Так, наприклад, із звітів відділів народної освіти міністру освіти УРСР дізнаємося, що у 1970 році у Макарівському та Миронівському районах Київської області випадки дитячих правопорушень майже ліквідовані, а в Обухівському, Ставищанському, Бородянському районах — знизилась на 50-60 відсотків. [8, арк. 22]

Хореографічна освіта "важких" дітей здійснювалася здебільшого в шкільних танцювальних гуртках та позашкільних закладах (будинках культури, різноманітних клубах, палацах піонерів). У цей час в Україні велика увага надавалася патріотичному вихованню учнів. Це значною мірою позитивно впливало на дітей, які мали відхилення у поведінці. Так, в Одеській області на березі моря в одному з місцевих парків височів пам'ятник невідомому матросу. Вдень і вночі біля нього горів "вічний" вогонь. На почесній варті повинні були безперервно стояти двоє учнів у матроській формі. Під час меморіальної години школярі виголошували клятву: "Стаючи на почесну варту, клянусь — до кінця своїх днів бути гідним пам'яті загиблих за місто-герой Одесу... Я не піду з цього місця навіть тоді, коли моєму життю буде загрожувати смерть. Якщо я порушу цю клятву, нехай мене буде суворо покарано товаришами і презирством мешканців міста..." [8, арк. 29]

Для покращення мистецько-виховної роботи з "важкими" дітьми, значного поліпшення потребували зв'язки школи з батьківською громадськістю. Для цього у середніх та восьмирічних школах працювали університети та лекторії для батьків. Усі важковиховувані діти бралися на облік, з ними проводилася індивідуальна робота, вони залучалися до гуртків. У танцювальних гуртках мали змогу займатися ті діти, які мали бажання і хоча б певні здібності, а все інше здобувалося наполегливою працею. [8, арк. 42]

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Таким чином, із віком проблеми "важкої" дитини можуть або ослабнути, або посилитися, але вся справа у тому, хто і як буде нею займатися. Звичайно, головну роль у вихованні відіграє сім'я. Однак з боку педагогів також потрібна підвищена увага щодо таких дітей. Тільки цілісний вплив на особистість з боку сім'ї, школи і позашкільних закладів може дати позитивний бажаний результат. Саме тому ця надзвичайно важлива проблема в Радянській Україні стосувалася не тільки вчителів, а і керівників позашкільних установ. Отже, в Радянській Україні поступово і систематично здійснювалося виховання школярів, особливо "важких", засобами народного хореографічного мистецтва. В подальшому, на наш погляд, необхідно проаналізувати особливості підготовки керівників танцювальних гуртків у

радянський період, охарактеризувати ті умови, в яких доводилося працювати цим людям та висвітлити отримані здобутки в галузі дитячої народної хореографії.

Література:

1. Березова Г. Більше уваги хореографічній самодіяльності / Г.Березова. — *Культурно-освітня робота.*— № 4.— 1947.— С. 31-33.
2. Важкі діти — хто вони: причини появи [Електронний ресурс] / Режим доступу до джер.: <http://ua-referat.com>
3. Довідка відділу про стан виховної роботи серед шкільної молоді Української РСР (21 травня 1969 р.) / Центральний Державний архів вищих органів влади України (далі ЦДАВОВ) — Ф. 166. — Оп.15. — Спр. 7137. — 8 арк
4. Довідка про організаторську роботу відділів, установ народної освіти Вінницької області по реалізації завдань основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи / ЦДАВОВ — Ф. 166. — Оп.17. — Спр. 6. — 10 арк.
5. Довідки до Ради Міністрів УРСР та ЦК КП України з питань позашкільної роботи . / ЦДАВОВ — Ф. 166. — Оп.15. — Спр. 8284. — 38 арк.
6. Довідки інспекторів про перевірку роботи в позашкільних установах республіки за 1969 р. / ЦДАВОВ — Ф. 166. — Оп.15. — Спр. 7138. — 134 арк.
7. Зорин К.В. Ребенок с "характером". В помощь родителям: детские проблемы детского возраста / Константин Вячеславович Зорин. — М.: "Ковчег", 2010.— 288 с.
8. Інформації ОБЛВНО про стан позакласної та позашкільної роботи в школах і позашкільних установах республіки за 1970 р. / ЦДАВОВ — Ф. 166. — Оп.15. — Спр. 7610. — 51 арк.
9. Річні звіти дитячих позашкільних установ Міністерства освіти УРСР за 1970 р / ЦДАВОВ — Ф. 166. — Оп.15. — Спр. 7670. — 124 арк.